

PHOKAİA ANTİK KENTİNİN AKDENİZ'DE İZLEDİĞİ TİCARİ STRATEJİLER

COMMERCIAL STRATEGIES FOLLOWED BY THE ANCIENT CITY OF PHOKAIA IN
THE MEDITERRANEAN

Aytekin ERDOĞAN*
Abdulkadir CEYLAN**

Öz

Günümüzde İzmir'in Eski Foça ilçesinde bulunan Phokaia Antik Kenti denizcilikteki becerisi sayesinde döneminde ün kazanmış ve antik kaynaklarda da bu yönüne sıkça değinilmiştir. Antik kaynaklara bakıldığında Phokaialılar denizci bir halk olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönemin hem coğrafi hem de siyasi olaylarından etkilenip denize yönelen bu kent, İspanya'dan Fransa ve İtalya'ya oradan da Anadolu'da başta Troas bölgesi olmak üzere Karadeniz'e kadar uzanan bir ticaret ağı kurmayı başarmıştır. Bunun yanı sıra Mısır'da bulunan Naukratis kentinin de kurucuları arasında olduğu Herodotos'un *Historiai* adlı eserinde belirtilmektedir. Böylece MÖ 7. Yüzyılın son çeyreğinden MÖ 545'e kadar Akdeniz, Marmara ve Orta Karadeniz'de daha çok deniz taşımacılığı seferleri düzenleyerek bu bölgelerde birçok emporion tarzında ticari üstler kurmuştur. Yapılan bu yoğun ticari ilişkiler ve kurulan kentler sayesinde Phokaia MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında İonia'nın en gelişmiş kentlerinden biri haline gelmiştir.

Anahtar Kelime: Akdeniz, İspanya, Kolonizasyon, Phokaia, Ticaret, Strateji

Abstract

The ancient city of Phokaia, located in the Old Foça district of İzmir today, gained fame thanks to its maritime skills and this aspect was frequently mentioned in ancient sources. When we look at the ancient sources, the Phokaians appear as a seafaring people. This city, which was affected by both the geographical and political events of the period and headed to the sea, succeeded in establishing a trade network extending from Spain to France and Italy, and from there to the Black Sea, especially the Troas region in Anatolia. In addition to this, the name of the city of Naukratis in Egypt is mentioned in the *Historiai* of Herodotus, among the founders of the city. Thus, from the last quarter of the 7th century BC to 545 BC, she organized more sea transport expeditions in the Mediterranean, Marmara and Central Black Seas, and established many emporion-style commercial bases in these regions. Thanks to these intense commercial relations and the cities established, Phokaia became one of the most developed cities of İonia in the first half of the 6th century BC.

Keywords: Colonization, Mediterranean, Phokaia, Spain, Trade, Strategy

* Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, aytekin.erdogan@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5304-2798.

** M.A. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ma.kadirceylanmail.com, ORCID: 0000-0001-5304-2798.

GİRİŞ

İzmir'e 72 km uzaklıkta, Eski Foça ilçesinde yer alan Phokaia antik kenti konumu itibariyle İzmir Körfezi'nin kuzey bölümünde yer almaktadır (Herodotos I: 142; Strabon XIV: 633; Pausanias VII: 3, 10), (Resim 1). Phokaia'nın yerleşim alanının bulunduğu doğal konum, kentin denizci bir kimlik kazanmasına doğrudan etki etmiştir. Bunun en önemli nedeni olarak büyük öneme sahip doğal iki limanı bulunması gösterilebilir (Reobuck, 1959: 15; Lepore, 1970: 20-26). Antik dönemde kent bu konumu ve denizcilik faaliyetleri nedeniyle denizcilikte ileri bir seviyeye gelmeyi başarabilmiştir. Kentin ekonomik yapısı dikkate alındığında benzer gelişmişlik durumunun tarımsal uygulamalarda görülmediğini söyleyebiliriz. Bunun nedeni kentin içerisinde yer aldığı bölgenin tarımsal açıdan verimsiz topraklara sahip olması değildir. Phokaia'ya yakın bir konumda bulunan Hermos Nehri'nin etrafındaki bölgeler verimli topraklara ev sahipliği yapmaktadır (Reobuck, 1959: 15; Bats, 1991: 70-81). Ancak sırasıyla Kimmerlerin, bir Aiolis kenti olan Kyme'nin ve Lydia Krallığının bölgedeki hakimiyetleri, Phokaia'nın bu topraklara erişimini ve tarımsal faaliyetler gerçekleştirmesini engellemiştir. (Reobuck, 1959: 15; Morel, 2006: 384). Tam da bu nedenden dolayı Phokaia'nın MÖ 7. yüzyılın sonlarından itibaren yönünü denize döndürdüğünü ve buna paralel olarak deniz aşırı ticarete yöneldiğini görmekteyiz (Reobuck. 1959: 105-136; Braun, 1982: 39; Bellido, 1940: 62).

AKDENİZ TİCARETİNDE PHOKAİA'NIN YERİ VE TİCARİ STRAJEJİLERİ

Yunan koloni hareketleri ve ticari organizasyonu bugüne kadar birçok bilimsel çalışmaya konu edilmiştir. Buna karşın Phokaia antik kentinin bu organizasyon içerisindeki rolü üzerine ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Son yıllarda özellikle Phokaia tarafından ticari amaçlı olarak kurulduğu düşünülen koloni kentleri içerisinde yürütülen kazı çalışmaları ve araştırmalar bu eksikliği gidermek açısından son derece önemli sonuçlar ortaya koymaktadır (Morel, 2006: 384; Roebuck, 1959: 113). Kurulan koloni kentleri arasında Massalia, Emporion, Gravisca ve Hyele gibi kentler ön plana çıkmaktadır. Batı Akdeniz'de kurulan bu kentlerin haricinde Mısır'da Naukratis'in kurulmasında da Phokaia'nın rol aldığını Herodotos bize söylemektedir. Yine aynı antik yazar Phokaialıların İspanya kıyılarında yer alan Tartessos krallığı ile de iyi ticari ilişkiler kurduğundan söz eder (Herodotos I: 163-167).

Phokaia antik kenti tarafından özellikle Batı Akdenizde kurulduğu belirtilen ticari nitelikli koloni kentlerinin kurulması sürecine ilişkin olarak bazı hususlara değinmek gerekir. Elimizdeki veriler Phokaia'lı denizcilerin M.Ö. 630 tarihlerinden itibaren Batı Akdeniz gibi uzak bölgelere yelken açtığını göstermektedir (Boardman, 2006: 257; Roebuck, 1959: 113; Barun, 1982: 39). Kentin denizcilik faaliyetlerinin M.Ö. 545'deki Pers hakimiyetine kadar da Akdeniz havzasında oldukça yoğun olduğunu görmekteyiz (Herodotos I: 165; Furtwängler, 1978: 302). Phokaia'nın Herodotos'un belirttiği gibi M.Ö. 545 yılında Persler tarafından kuşatılması ve ele geçirilmesinden sonra Akdeniz'deki denizcilik faaliyetleri kesintiye uğramış olmalıdır. Bunun sonucu olarak Batı Akdeniz'de M.Ö. 545'ten sonra kurulan kentlerin direk Phokaia tarafından kurulmadığı, yeni koloni kentlerin Phokaia'nın bir koloni kenti olan Massalia tarafından kurulmuş olabileceği düşüncesi öne çıkmaktadır (Furtwängler, 1978: 302; Belido, 1940: 70). Bundan dolayı Phokaia'nın ticari faaliyetlerini ve benimsediği stratejileri doğru anlayabilmek için M.Ö. 630 ile M.Ö. 545 yılları arasında gösterdikleri faaliyetlere

odaklanmak daha doğru bir sonuç verecektir. Bu kapsamda özellikle Batı Akdeniz içerisinde Tartessos, Mainake, Hemeroskopeion, Massalia, Emporion ve Hyele kentlerinin değerlendirilmesi oldukça önemlidir (Resim 2).

Phokaia her ne kadar M.Ö. 7. Yüzyılın son çeyreğinden önce Batı Akdeniz`de herhangi bir ticari girişimde bulunmamıştır. Batı Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde dolaylı da olsa bazı girişimlerinin olduğunu söyleyebiliriz (Roebuck, 1959: 113; Morel, 2006: 361; Lepore, 1970: 22-24). Bunlar Troas bölgesindeki Lampsakos ve Karadeniz`de yer alan Amisos kentleridir (Resim 3, 4). Bu iki kentin Phokaia ile ilişkilerini sadece antik kaynaklar aracılığı ile teyit edebilmekteyiz (Plutarkhos: 255; Strabon VII: 3, 14). Çünkü söz konusu kentlerde yapılan araştırmalar Phokaia kentinin kurucu olduğunu gösterir arkeolojik verilerin yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir. Ancak her iki kentte henüz kapsamlı kazı çalışmalarının yapılmamış olması, diğer yandan Phokaia kentine ilişkin seramik üretimi ve ticareti hakkında çok az bir bilgiye sahip olmamız kapsamlı sonuçlara ulaşmamızın önündeki en büyük engeldir (Graham, 1971: 36; Austin, 1970: 22-33; Tsetschladze, 2006: IXIV). Bundan dolayı bu bölgelerde ele geçen arkeolojik verileri Phokaia ile ilişkilendirmek şimdilik oldukça güçtür.

Ege ve Karadeniz haricinde Phokaia`nın Mısır`daki Naukratis kentinin kurulma sürecindeki yeri oldukça önemlidir (Resim 5). Phokaia`nın özellikle Naukratis bağlamında ticari ilişkileri ve süreç içerisindeki rolünün ne olduğu konusu henüz tam olarak belirlenememiştir. Ancak kentin Naukratis özelinde kurucu diğer kentlerden farklı değerlendirilmesi gerekir. Phokaia`nın Naukratis`de üstlendiği rol muhtemelen Miletos ve Korinthos gibi üretici ve büyük çaplı ticari kapasiteye sahip kentlerden farklı olmalıdır. Bunun sebebi Phokaia`nın Miletos veya Korinthos gibi üretici bir kent olmamasında yatar. Phokaia kendi mallarının ihracatından ziyade, başka kentlerde üretilen malların taşınması ve bu durumdan hem komisyon hem de fiyat farklarından karlar elde etme biçiminde bir ticaret anlayışını benimsemiş olmasıdır (Boardman, 2006: 527; Graham, 1986: 43; Braun, 1982: 42). Örneğin Naukratis`te üretilen mavi fayanslar, Phokaialı denizciler aracılığıyla İspanya`daki Emporion bölgesine ulaştırılmıştır (Price, 1924: 181). Ayrıca Thrakia ve Makedonia sahillerinden gümüşün, Keltlerden de kalayın alınarak, Akdeniz havzası ve Mısır`a taşınmasında da aracı bir rol oynamıştır (Graham, 1986: 43; Morel, 2006: 398). Mısır`dan ise gelen bu ürünlerin karşılığı olarak buğday, papirüs, biblo ve lüks malları Yunan kıtasına taşımıştır (Boardman, 2006: 524). Ayrıca Herodotos, Thrakia bölgesinin gemi ve kürek yapımı için elverişli ağaçlarından, gümüş madeninden ve köle ticareti için insan kaynağının bolluğundan söz etmektedir. Bundan dolayı Mısırlıların kereste ithalatını da özellikle Kuzey Ege ve Thrakia`dan temin etmeye çalışmış olma ihtimali oldukça yüksektir (Herodotos V: 23; Gorman, 2000: 245; Robinson, 1906: 143-144). Phokaia süreç içerisindeki etkin rolü göz önüne alındığında bu ticareti de organize etmiş olmalıdır.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Phokaia`nın bildiğimiz ilk ticari girişimleri nispeten kendine yakın bölgelerde gerçekleşmiştir. Kurulan ilk koloninin Thrakia halkı olan Bebryces topraklarında, Hellaspontos`un üzerinde yer alan Lampsakos olduğu düşünülmektedir (Bugün Çanakkale ilinin kuzeyinde yer alan ilçe). Kentin Phokaia tarafından kuruluş süreci üzerine elimizde çok fazla veri bulunmamaktadır. Buna karşın Lampsakos`un Phokaialılar tarafından yaklaşık M.Ö. 615 civarında kurulduğu düşünülmektedir (Roebuck, 1959: 113; Morel, 2006: 361). Kentin ticari amaçla kurulmuş bir koloni kenti olduğunun en önemli göstergesi Karadeniz`e açılan bir alan üzerinde bulunması ve verimli tarım arazilerine sahip olması ile açıklanabilir. Sahip olduğu bu konumu ile kent Phokaia`nın ticari çıkarlarına uygun olarak

kurulmuştur. Bölgede yeni kurulmuş olan Lampsakos ve Abydos gibi doğal korunaklı limanlara sahip olan bu yerleşimlerin kurucu kentler tarafından özellikle seçilmiş olması tesadüf değildir. İonia bölgesi kentleri yeni kurdukları bu kolonilerin sahip olduğu limanlar aracılığı ile yapmış oldukları deniz ticareti üzerinden yüksek vergi gelirleri elde etmeyi hedeflemektedirler. Ayrıca Hellespontos Boğazının üzerinde yer alıyor olmaları nedeniyle stratejik bir öneme sahip oldukları da görölmektedir (Rose-Körpe, 2007: 68; Roebuck, 1959: 109). Bu iki kent hem Marmara hem de Karadeniz'e açılan deniz ulaşımı için bir kapı görevi görmekteydiler. Burada kurucu kentlerin asıl amaçlarının Karadeniz kıyılarında yeni koloniler kurmak olduğunu görmekteyiz. Karadeniz ile Ege dünyası arasında kurulmaya çalışılan bu bağ ile İonia kentlerinin asıl hedefinin aslında tamamen ticaret amaç taşıdığını söyleyebiliriz (Roebuck, 1959: 109). Diğer yandan Lampsakos ve Parion örnekleri bize göstermiştir ki bu yerlerin seçilme nedeni olarak ticari ve stratejik konumlarının yanında, hinterlandında bulunan geniş ve verimli tarımsal arazilere sahip olmaları da etken olmuştur (Strabon VII: 1, 12). Kurulan bu yeni koloni kentlerin deniz kenarında olması da deniz ürünlerinin değerlendirilmesi açısından önemlidir. Aslına bakıldığında bu yeni kurulan kentler kendi başlarına yaşayabilecekleri tüm olanaklara sahiptir (Graves, 2003: 139-140). Ayrıca gözden kaçırılmaması gereken bir diğer önemli konu da bölgenin içinde barındırdığı altın madenleri ve gemi yapımında önemli bir ham madde olan kereste açısından zengin olmasıdır (Herodotos V: 23; Gorman, 2000: 245). Dolayısıyla Phokaia'nın bölgede kurduğu koloni kentinin yeri konusunda son derece bilinçli bir seçim yaptığı görölmektedir.

Karadeniz kıyısında bulunan Hellen koloni kentlerinden birisi olan Amios'un kuruluşu da Phokaia ile ilişkilendirilir. Bazı antik kaynaklarda Phokaia'nın Amisos (Bugün için Türkiye'nin kuzey kısmında Karadeniz bölgesinde yer alan Samsun kenti) kentinin kurucuları arasında yer aldığı bilgisi bulunmaktadır. Modern araştırmacılar ise kentin kuruluşunda Phokaia ile Miletos'un ortaklaşa hareket ettiğini belirtmektedir (Domínguez, 1991: 137; Morel, 2006: 361). Bazı antik kaynaklarda Amisos'un ortaklaşa kurulan bir kent değil, doğrudan Phokaia tarafından kurulduğu bilgisi de bulunmaktadır (Pseudo Skymnos GGM: 917-920).

Phokaia ticaretteki asıl başarısını Batı Akdeniz'e yönelmesiyle yakalar. Bölgede oldukça faal olan Etrüsk, Fenike ve Kartacalılara rağmen, büyük mücadeleler sonucunda Batı Akdeniz'de İtaya, Fransa ve İspanya başta olmak üzere birçok bölgede ticari faaliyetlerde bulunmak amacıyla yeni koloniler kurmuşlardır. Bu başarının altında yatan yegane sebep Phokaialıların denizcilikteki ustalıkları ve büyük boyutlu gemileri kullanmış olmalarından geçer. Diğer kentlerin gidemedikleri kadar uzak noktalara bu gemiler sayesinde ulaşabilmiş ve bölgedeki diğer halklarla mücadele edebilmişlerdir.

Hellenlerin uzak diyarlar ile ilişkilerinin başlangıcını Phokaialılara, onların denizcilikteki ustalıkları ve gemileriyle sınırlandırmamak gerekir. Bilindiği üzere Tartessos kıyılarına ilk seyahat edenler Phokaialılar değildi. Herodotos'un Samoslu Kolaios'un yolculuğuyla ilgili metni, bölgedeki Yunan varlığı hakkında bize ulaşan en kapsamlı ve en erken metindir (Herodotos IV: 152). Herodotos'a göre bu bölgeye ilk gelenler Kolaios önderliğindeki Samoslulardı. Kolaios ve beraberindekilerin bu seyahati uzun süreli bir ticari organizasyon olarak değerlendirilmemektedir (Bellido, 1940: 59). Çünkü bu metin haricinde Samosluların varlığı konusunda başka bir kaynağımız bulunmamaktadır. Aynı zamanda arkeolojik veriler de bu konuda bize yeterli veri sunmazlar. Bununla birlikte Samos'dan farklı olarak Phokaia, İspanya'nın batısına oldukça meraklı görünmektedir ve İspanya kıyılarına düzenli trafik

oluşturanlar da muhtemelen Phokaialılardır. Bu sebeple Yunan dünyasında Batı'nın en uzak noktasında emporion tarzında bir yerleşim kurabilecek tek kent Phokaia olarak görülebilir (Bellido, 1940: 59; Herodotos IV: 152).

Phokaia'nın ticari hareketlerine baktığımızda Batı Anadolu ve Karadeniz'deki faaliyetlerinin ardından Batı Akdeniz'e yöneliklerini görmekteyiz. Phokaialı denizcilerin ana kente oldukça uzak olan bu bölgelerde kurmuş olduğu koloni kentleri dikkat çekicidir. Burada Phokaialıların, 12 İon kenti arasında 50 kürekli gemiler olan pentakonterleri kullanan ve bu gemiler sayesinde ile uzak bölgelere deniz yolculuğu düzenleyen ilk kent olduğunu belirtmek gerekir (Herodotos I: 142; Herodotos I: 163), (Resim 6). Phokaialı denizciler gemileriyle M.Ö. 7. yüzyılda Adriatik kıyılarına, Etruria, Iberia ve Tartessos'a kadar gitmişlerdir (Resim 7). Bu yolculukları sırasında Batı Akdeniz'de, Güney İtalya'da Lucania'nın batısındaki Elea (Hyele-Velia), Korsika'da Alalia, Fransa'da Massalia (Marsilya) ve İspanya'da Emporion (Ampuria) gibi koloniler kurmuşlardır. Herodotos Phokaialıların bu bölgelerde yapmış olduğu deniz yolculukları ve bu yolculuklar sırasında Batı Akdeniz havzasında kurmuş olduğu kentler hakkında detaylı bilgiler sunmaktadır. Bu kentlerde yapılan kazı çalışmalarında da kuruluşlarında Phokaialıların rolü olduğuna dair çok sayıda arkeolojik verilere rastlanılmıştır (Braun, 1982: 39; İren, 2002: 194; Pena, 2000: 59). Dolayısıyla antik kaynakların bize verdiği bilgiler aynı zamanda arkeolojik buluntularla da desteklenmektedir.

Herodotos Phokaia'nın Batı Akdeniz'de gerçekleştirdiği ilk kolonizasyon faaliyetleri hakkında bize bazı bilgiler vermektedir. Herodotos'a göre Phokaialılar denizcilikteki ustalıkları ve gemi yapım teknolojisindeki çağdaşlarından daha ileri düzey bilgileri sayesinde Tartessos, Iberia ile Tyrrhen (Tiren) yarımadalarını ve Adriyatik denizlerini ilk keşfedenlerdir (Herodotos I: 163-167; Morel, 2006: 364). (Resim 8). Tartessos ve İber yarımadası ile istikrarlı ilişkiler sürdüren ve Tyrrhen Denizi'nde ya da en azından bu denizin kuzey kesimlerinde düzenli ticari faaliyetler gerçekleştiren ilk Yunanlılar da Phokaialılar olmalıdır. Burada ilginç olan Herodotos'ta; Phokaialıların Batı Akdeniz'deki ticari kolonizasyon faaliyetlerinin önemli bir alanı olan Galia'dan hiç bahsedilmemesidir (Morel, 2006: 364). Bu durum antik kaynaklar ile arkeolojik veriler arasında koloni tarihlerinin belirlemede bazı bilgi karmaşasına ve çatışmalara sebep olmuştur (Morel, 1990: 17-24).

Phokaia'nın diğer Yunan kentlerine nazaran daha uzak bölgelere seyahat etmesinin altında aslında Akdeniz'in büyük bir kısmının daha erken dönemde ya da aynı dönem içerisinde başka Hellen kentleri tarafından kolonize edilmiş olması yatmaktadır. Bu durumda Phokaialılar çözümü kolonizasyon faaliyetlerini daha batıya yönelterek, bu bölgelerde yeni koloni kentleri kurmakta bulmuşlardır (Morel, 2006: 384; Dommelen, 2002: 121).

Erken dönemde Hellen kentlerinin kolonizasyon stratejisi ve ticari faaliyetlerinin kapsamı çok net değildir. Kentler karşılıklı çıkan mevcut fırsatlara, diğer kentlerin kolonizasyon faaliyetlerine göre bir politika belirlemiş olmalıdır. Tarihsel olarak geç dönem Yunan kolonizasyonunun ve ticari modellemelerin yorumlanması nispeten daha kolaydır. Örneğin Batı Akdeniz'de kurulmuş Phokaia kolonilerinin genel bir resmini antik kaynaklardan, özellikle de Herodotos'dan ve arkeolojik kaynakların yardımıyla zor da olsa çizebilmekteyiz (Boardman, 1986: 251-230). Bu ticari faaliyetlerin kronolojileri, sebepleri ve karakteristikleri açık bir şekilde ortaya konabilmektedir. İspanya'nın zengin kaynakları, hem İspanya hem de Galia'daki yerel halklarla iyi ilişkiler ve rakipleriyle baş edebilme yeteneği, Phokaia kolonizasyonu ve ticari karakteristiğini yansıtmaktadır. Bu saydığımız özellikler diğer Yunan kentlerinin

kolonizasyon süreçlerine için de aşağı yukarı aynıdır (Boardman, 1986: 251-230; Morel, 1986: 275-9).

Yukarıda bahsi geçen tüm süreçlere bakıldığında Phokaia ticaretinin karakteristik biçimi, emporion tarzı ticarettir. Yani kaynak bölgesinde yaygın olan ürünlerin, daha değerli olacakları başka bir ortama, uzun mesafede taşınmasıdır. Örneğin Galia'da şarap ticareti için Galialı şefler, bir köleyi bir amphora şarap ile takas edebilmektedir. Bu durum eşitsiz değiş tokuşlara iyi bir örnektir. Bunun aksine, Tartessos'un gümüşü ve Keltlerin kalayı Akdeniz kıyılarına taşındıktan sonra yeni bir değer kazanıyordu ve bu değer Phokaialıları ekonomik açıdan oldukça zenginleştirmiştir (Boardman, 1986: 251-230; Morel, 1986: 275-9).

Emporion tarzı ticaretin Phokaia'nın genişlemesindeki rolünü anlamak çok zor değerdir. Bu ticaret tarzının en büyük avantajı, karın birbirine uzak iki bölge arasında oluşturduğu potansiyel farkta yatıyor olmasıdır. Yani bir ürün olduğu bölgede çok kar getirmiyorsa, ürün çok daha uzak bölgelere veya o ürüne daha fazla ihtiyaç olan bölgelere taşınarak daha büyük karlar elde edilmesi sağlanmaktadır. Bu rnlerin daha çok talep gören bölgelere iletilmesinden sağlanan kar anlayışı bugün için bile ticarete oldukça kabul gören bir tarzıdır ve kurallar aynı Şekilde geçerlidir. Bu olgunun bugün ki karşılığına iktisatta arbitraj denmektedir ve genel mantığı iki farklı bölge arasında aynı ürünün farklı fiyatlandırılmasında kendisini gösterir. Tabiki bu fiyatlanmanın olabilmesi için iki bölge arasında hem ekonomik, hem de sosyal açıdan gelişmişlik farkının da olması gerekir. Ancak bu tür ticarete elde edilen karlar kısa sürelidir. Çünkü başkaları da bu kardan pay almak ister ve talebin artması arzı da artırır ve bu da fiyatları yukarı çeker. Bu durum tüccarları olabildiğince uzak ve yeni yerler arayışına itmiştir. Yerli halklar da çoğunlukla yabacı tüccarları hoş karşılamıştır. Tabi bu durumun nedeni karşılıklı çıkarın söz konusu olmasıdır. Biz bu olguyu Phokaia'nın özellikle Tartessos ve Galia bölgelerindeki ticari faaliyetlerinde çok net görmekteyiz. Örneğin Tartessos'un efsanevi kralı Arganthonius, Phokaialıların kendi krallığı altında yerleşmelerine izin vermiştir (Herodotos I: 163; Bellido, 1940: 60). Aynı durum Celto-Liguryan Segobriges kralı Nannus'un Phokaialılar'a olan tutumunda da grlmektedir (Justinus, 43, 3, 11; Athenaeus XIII: 576a-b).

Phokaialıların zellikle Tartessos'a olan ilgileri bölgenin içinde barındırdığu gümüş yataklarından kaynaklanmaktadır. Huelva'da bulunan Yunan seramikleri her ne kadar Fenike seramiklerine göre oldukça düşük bir oranda olsa da, ele geçen bu seramikler M.. 7. yüzyılın sonlarına tarihlenmektedir. Söz konusu seramiklerin yüksek kalitede olması, bu seramiklerin diplomatik hediyeler kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Bu anlayış ve izlenen politika Phokaia'nın Tartessos krallığının kalbi olarak kabul edilen gümüş yataklarına ulaşma isteğini ve Phokaia'nın Batı'daki varlığının asıl amacını ve aşamalarını gösteriyor olabilir (Bellido, 1940: 61).

Phokaia'nın bu ticari faaliyet politikasını destekleyecek bir diğer argümanı Herodotos'da bulmaktayız. Herodotos yukarıda da bahsettiğimiz gibi Samoslu Kolaos'un Tartessos'da çok büyük karlar elde ettiğini söylemektedir (Herodotos IV: 152). Antik kaynaklarda bu denli bahsedilen karların elde edilmesinin ana sebebi M.. 630'larda bölgenin diğer Yunanlılar tarafından henüz keşfedilmemiş olmasıdır. Ayrıca Herodotos Samoslular ile Phokaialıların M.. 7. yüzyılın sonlarında Tartessos'da varlık gösterdiğini ve kent ile kurulan iyi ilişkiler sayesinde Arganthonius'un verdiği destekle Phokaialıların büyük surlar inşa ettiğinden diktiğinden ve kentin Tartessos'da bulunan demir yatakları sayesinde oldukça zenginleştiğinden söz eder (Herodotos I: 163-164).

Antik kaynaklarda geçen bu iyi ikili ilişkiler, Phokaia'nın Tartessos güzergahı üzerinde yeni koloniler veya emporion tarzı yerleşimler kurmasına neden olmuştur. Bu ihtiyaç durumu, Tartessos Krallığına yakın bir yerde, bir destek ve pazar yeri olarak hizmet edebilecek bir ticari üs olarak, Tartessos ile ilişkilerin başladığı andan itibaren hissedilmeye başlanmış olmalıdır. Bu ihtiyacı karşılamak adına, Atlantik ağzı yakınlarında, Tartessos'a bir karayolu ile bağlı olan Mainake kurulmuştur. Her ne kadar Mainake kadar eski olmasa da Phokaia kolonisi olarak tanımlanmış bir diğer kent ise Cape Nao yakınlarındaki Hemeroskopeion'dur (Bellido, 1940: 62; Gerkan, 1924: 36).

Buna karşın Phokaia'nın Atlantik kıyılarında, Herakles Sütunlarının diğer tarafında koloni kurmak gibi bir düşüncesinin olmadığı görülüyor. Bu durum ilk bakışta garip gelebilir. Ancak antik kaynakların da aktardığı gibi eğer asıl amaç metal ticaretini elde tutmak ise Atlantik kıyılarında bir Phokaia kolonisinin varlığı beklenmelidir. Tıpkı Fenikelilerin bölgedeki faaliyetlerini pekiştirmek için Betis yakınlarındaki Gadir'i kurması gibi. Belki de bölgedeki konjonktür Phokaia'yı kısa vadede kolonileşme açısından farklı bir strateji izlemeye itmiş olabilir (Bellido, 1940: 62). Ya da tamamen arbitraj usulü bir ticaret yoluna gittiklerinden buradaki karlı alışverişin süreklilik arz etmeyeceğinin farkındaydılar ve kalıcı bir üste ihtiyaç duymadılar. Tüm bu değerlendirmelere karşın bugün için elimizdeki veriler dikkate alındığında kesin olarak ortaya konabilecek önerileri sunmamıza engel olmaktadır.

Phokaialıların Atlantik kıyılarında bir koloni kenti kurmamış olmasının bir diğer sebebi ise Cebelitarık Boğazı'nın her iki tarafında Fenike kolonilerinin varlığı olabilir. Cebelitarık Boğazı'nın her iki kıyısına da yerleşmiş Fenike kolonileri Yunan gemilerinin Atlantik Kıyılarına geçmesini ilk günden beri zorlaştıran bir durumdur. Bu alan daha çok Fenike münhasır ekonomik bölgesiydi. Bundan dolayı da boğazdan geçmek isteyen Yunan gemileri ile Fenike gemileri, bölgede sık sık karşılaşmış ve büyük mücadeleler yaşanmış olma olasılığı bir hayli fazladır. Bu teoriyi kanıtlayacak elimizdeki tek veri Thukydides'in belli belirsiz birkaç metninden fazlası değildir. Thukydides, Phokaia ve Kartaca gemilerinin M.Ö. 600 civarında karşılaştığından ve Phokaia'nın bu karşılaşmadan zaferle ayrıldığından söz eder (Thukydides I: 13). Fakat karşılaşmanın nerede gerçekleştiği hakkında bir bilgi vermemiştir. Her ne kadar Phokaia bu sürtüşmeden zaferle ayrılmış olsa da ne bu, ne de buna benzer zaferler boğazın kontrolünün Yunanlılara geçmesi için yeterli olmamıştır. Bunun altında yatan sebep, Fenike'nin gemi ve askeri sayısının fazlalığından ziyade, Fenike kolonilerinin ana kentlerine olan bağılıklarında ve ellerinde tuttıkları yerel güçlerde saklıdır. Bu sebepten dolayı boğazın Yunanlılara kapanışı aslında Alalia Savaşı'ndan çok daha önceye dayanmaktadır. Cebelitarık boğazı aslında Yunanlılara her zaman kapalıydı. Phokaialıların Atlantik kıyıları yerine Akdeniz'de Mainake'yi kurması bu gerçekliğin belki de açık bir örneğidir (Bellido, 1940: 62; Gerkan, 1924: 36).

Phokaia'nın İspanya kıyılarındaki bu ayrıntılarını çok da belirleyemediğimiz ticari faaliyetlerinden sonra en net ve erken kolonizasyon faaliyetlerini Massalia ve Emporion'ı kurma aşamasında görmekteyiz (Resim 9). MÖ 600'lere tarihlenen bu iki kentin kurulma sebebi tamamen ticari amaçlar taşımaktadır. Bu kentlerin karakteristik özellikleri kurucu kent Phokaia ile oldukça benzerlikler içerir (Justinus, 43: 3, 5; Pierobon-Benoit, 1995: 403-418). Massalia'nın da tıpkı Phokaia'da olduğu gibi toprakları daha çok bağcılık ve zeytincilik için elverişlidir. Ekilebilir bölgelerinin azlığı, Massalialıların geçimlerini balıkçılık ve deniz ticaretiyle sağlamalarına neden olmuştur (Strabon IV: 1, 5; Lepore, 1970: 20-26). Benzer durum

Phokaia için de söz konusu olmuştur ve Phokaia'nın kolonizasyon sürecinde de aynı nedenler etkili olmuştur (Lepore, 1970: 20-26; Reobuck, 1959: 15). Bu benzer koşullar nedeniyle ana kentlerinde bu ortama alışık olan Phokaialılar Batı Akdeniz'e geldiklerinde buradaki halkları daha içeri bölgelere doğru itirmiş ve bölgenin koşullarına kolayca uyum sağlayarak yeni koloni kentleri inşa etmiş olmalıdır (Morel, 2006: 381).

Bu gerekliliklerden dolayı özellikle Massalia'nın kurulma nedeni açık bir şekilde ticaridir (Gwynn, 1918: 88-123; Bats, 1991: 70-81). Kentin sahip olduğu diğer niteliklerine baktığımızda yine ticari faaliyetlere hem konumları hem de hinterlandları sayesinde oldukça uyan, ana kentlerine benzer nitelikte bir yapısı olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında bir başka Phokaia kolonisi olan Hyele'de de gördüğümüz gibi tarımsal açıdan faaliyetlerin yine kısıtlayıcı niteliklere sahip olduğunu Massalia'da da gözlemleyebiliyoruz (Strabon IV: 1, 1; Justinus, 43, 3, 5). Ticari faaliyetleri itibari ile seçtikleri alanların Rhone Vadisinin kalay yönünden oldukça zengin bölgelerine yakın olması, Phokaialıların metal ticaretinde söz sahibi olmalarını sağlamıştır (Morel, 2006a: 384; Braun, 1982: 39; Morel, 1993-94: 335-339). Massalia sayesinde doğu ve batı arasındaki metal ticaretinin uzun bir süre ellerinde tutmuşlardır. Bu güçlenmenin bir adımı olarak Emporion'u kurmaları Akdeniz'in doğusu ile batısı arasında gerçekleştirilen metal ticaretinde tekel haline gelmelerini sağlamıştır. Aynı zamanda Alalia kentini kurmaları bölgedeki Etrüsk faaliyetlerini de kısıtlamıştır. Bölgedeki yerel krallıklar ile yaşadıkları alana egemen olma durumu sonrası yerel şeflerle aralarının bozulması sürecini içeren hikayeler bu sefer daha keskin bir gerçeklik ile karşımıza çıkmıştır (Tsetskhladze, 2006: IXVI).

SONUÇ

Phokaialılar her ne kadar denizcilikteki ustalıkları ve etkin coğrafi bilgi düzeylerinin getirmiş olduğu avantajlar ile Napoli Körfezinden İspanya kıyılarına kadar gidebilmiş olsalar da, kalıcı olabilmelerindeki en belirleyici faktörler siyasi ve ekonomik yeterlilikleridir. Bundan dolayı eğer kurucu ana kentlerin ticari stratejilerini anlamak istiyorsak koloni bölgelerinde yaşayan mevcut halkların gücü ve tutumları ile kolonicilerin ekonomik olanaklarını göz önünde bulundurmamız gerekir. Hellen kentlerinin yeni koloni kurma stratejileri ile ticari modellemeler hakkındaki tartışmalarda, kurucu devletlerin ekonomik ve politik koşullarına daha az dikkat edilmiştir. Ancak bu koşullar ticaretin sürekli bir hal alması için kuşkusuz kolonizasyon ihtiyacını doğururken, kolonizasyonun yanında ticaretin de aldığı stratejik modeller büyük ölçüde kolonizasyon bölgelerindeki yerel faktörler tarafından belirlenmiştir. Böylece, Phokaia antik kentinin Akdeniz'de koloni kurma stratejilerini inceleyerek, Hellen kolonizasyonunun ve benimsenen ticari stratejilerin tek bir nedeninin olmadığı, belirli bir model izlemediği ve karşılaştığı çeşitli yerel koşullara çeşitli şekillerde yanıt verdiği sonucuna varabiliriz.

Sonuç olarak Phokaia'nın koloni kurma süreci içerisinde izlediği stratejinin, Batı Hellenizminin sınırında yer alan, ancak Hellenlerle iyi ilişkilere sahip olmayan halklarla güçlü ticari bağlar kuran bir yapı anlayışıyla gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Tabi ki özellikle Batı Akdeniz'de karşılaştığı bu grupların başında Sami kökenli halklar ve Etrüksler gelmektedir. Phokaialılar ile bölgede bulunan bu halkların her zaman uyum içinde oldukları tabi ki söylenemez. Phokaialılar'ın denizcilikte olan yükselişleri ve kolonizasyon faaliyetleri en başta bölgenin etkin ticari gücü olan Kartacalıları endişeye uğratmıştır. Bunun sonucu olarak Kartacalılar, Phokaialıların bu faaliyetlerine engel olabilmek için Etrüksler ile birlikte hareket etmeye

başlamışlardır. Allalia savaşının en büyük nedeni bu durumdur. Ancak ticaret tüm bu gruplar için farklı bir anlam teşkil ediyordu. Bundan dolayı da günün sonunda karşılıklı çıkarlar gün yüzüne çıkmış ve ticaret bir şekilde devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Justinus, *Historiae Phillippicae*, Palala Pres, 2005.

Platon, *Phaedo*, ed. David Gallop, Clarendon Press, Oxford 1975.

Pseudo-Skymnos, *Periegesis, Codex Parisinus Graecus Supplementi 443* (Codex D).

Herodotos, *The Histories with an English*.

Titus Livius, *Roma Tarihi*, Çev. Sabahat Şenbark, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1992.

Plinius, *The Natural History, Pliny the Elder*, (Çev: John Bostock), M.D., F.R.S. H.T. Riley, Esq., B.A. London. Taylor and Francis, Red Lion Court, Fleet Street, 1855.

Strabon, *Geographika*, (Çev: Adnan Pekman) i-İstanbul, 2012.

Thukydides, *History of the Peloponnesian War and the Athenians*, (Çev. Jeremy Mynott), Cambridge, 2013.

Modern Kaynaklar

Akurgal 1993: Akurgal E., *Eski Çağda Ege ve İzmir*, İzmir.

Austin 1970: Austin A.A., *Greece and Egypt in the Archaic Age* Cambridge 1970.

Bats 1991: Bats, M., 'Marseille, les colonies massaliètes et les relais indigènes dans le trafic le long du littoral méditerranéen gaulois (VIe–Ier s. av. J.-C.)'. In Bats *et al.* 1992, 263–78.

Bellido 1940: Bellido G., *La colonización phókaiia en España desde los orígenes hasta la batalla de Alalíe, Siglo VII-535*, 1940.

Boardman 1986: Boardman J., 'Archaic Chian Pottery at Naucratis'. In Boardman, J. And Vaphopoulou-Richardson, E. (eds.), *Chios* (Oxford), 251–8.

Braun 1982: Braun T.F.R.G., *The Greeks in Egypt*, CAH 3.3, 32-56.

Chamorro 1987: Chamorro, J.G: 'Survey of Archaeological Research on Tartessos'. *AJA* 91, 1987, 197–232.

Chevillon 2015: Chevillon J. A., Les oboles “gréco-provençales” à l’Hippalectryon: un motif unique en numismatique, *Provence Numismatique*, G.N.P., n. 122, 23-24.

Chevillon.- RipollÈs 2014: Chevillon J.-A., RipollÈs P.P, Emporion archaïque : genèse d’un revers-type, *Revista Lucentum XXXIII*, Université D’Alicante (Espagne), 2014, 281-285.

Clavel-Lévêque 1977: Chausserie-Laprée, J., *Marseille grecque. La dynamique d’un impérialisme marchand* Marseilles. 1977.

Domínguez 1991: Domínguez A.J., ‘Samios y focos en los inicios de la colonización griega de Iberia’. In *Estudios de Historia Medieval en homenaje a Luis Suárez Fernández* (Valladolid), 131–47.

Furtwängler 1978: Furtwängler, A.E., *Monnaies grecques en Gaule. Le trésor d’Auriol et le monnayage de Massalia, 525/520–460 av. J.-C.*, Fribourg, 1978.

Garcia 1987: Garcia, D., ‘Observations sur la production et le commerce des céréales en Languedoc méditerranéen durant l’Age du Fer: les formes de stockage des grains’ *RAN* 20, 1987, 43–98.

Gerkan 1924: Gerkan, A. von: *Griechische Städteanlagen* Berlin/Leipzig 1924.

Gorman 2001: Gorman, V.B., *Miletos: The Ornament of Ionia History of the City to 400 B.C.*, Michigan, 2001.

Graham 1986: Graham A.J., *The Historical Interpretation of al Mina*, *Dialohues d’histoire ancienne* 12: 1986, 51-65.

Greaves 2003: Graves A.M., *Miletos*, çev. Hüseyin Çınar Öztürk, Homer Kitapevi, İstanbul 2003.

Gwynn 1918: Gwynn A., “The Character of Greek Colonisation”, *JHS*, 38, 1918.

Hansen-Nielsen 2004: Hansen M.H.-Nielsen T.H., *An Inventory of Archaic and Classical Poleis. An Investigation Conducted by The Copenhagen Polis Centre for the Danish National Research Foundation*, Oxford 2004.

İren 2002: İren K., *Die Werkstatt des Londoner Dinos: Eine phokaische Werkstatt?*, *İstanbulul Mitteilungen*, Band 52, İstanbul 2002.

Lepore 1970: Lepore, E., ‘Strutture della colonizzazione focca in Occidente’. *PP* 25, 19–54.

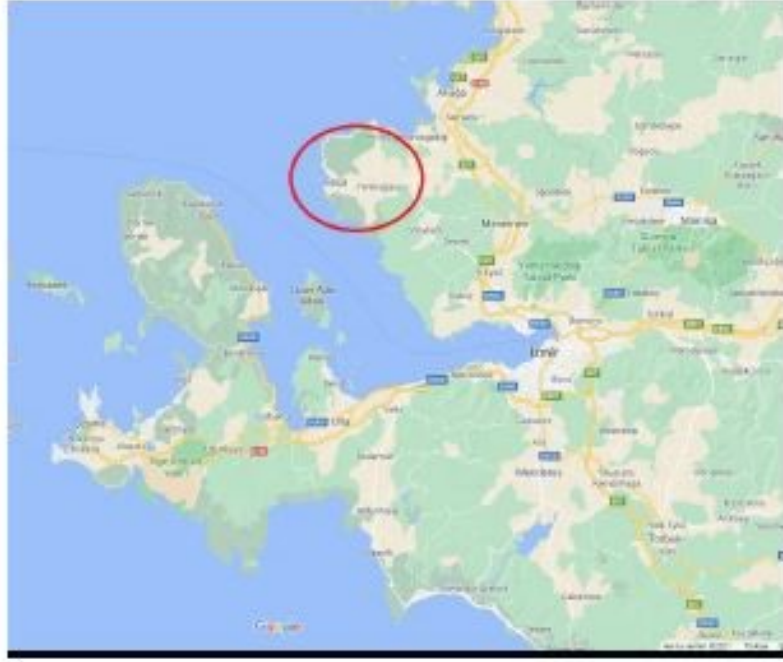
Lévêque, P. 1992: ‘Les populations indigènes de la Gaule et les Grecs’. In *Bats et al.* 1970, 383–88.

- Malkin 1987: Malkin, I., *Religion and Colonization in Ancient Greece* (Leiden) 1987.
- Martin 1988: Martín de la Cruz, J., ‘Mykenische Keramik von Montoro am Guadalquivir’. *Madriider Mitteilungen* 29, 77–92.
- Morel 1988: Morel, J. P., ‘Les Phocéens dans la mer Tyrrhénienne’. In Hackens, T. (ed.), *Navies and Commerce of the Greeks, the Carthaginians and the Etruscans in the Tyrrhenian Sea* (Proceedings of the European Symposium, Ravello, 1987) (PACT 20) (Strasbourg/ Ravello), 1988, 429–61.
- Morel 1990: Morel, J. P., ‘Archéologie et textes. L’exemple de la colonisation grecque en Occident’. In Lordkipanidzé, O. and Lévêque, P. (eds.), *Le Pont-Euxin vu par les Grecs: sources écrites et archéologie* (Symposium de Vani 1987) (Annales littéraires de l’Université de Besançon 427) (Besançon/Paris), 1990, 13–25.
- Morel 2006: Morel J. P., Phocaeen Colonisations, Greek Colonisation an Account of Greek Colonies and Other Settlements Overseas, Volume I, Ed. G. R. Tsetschlagzde 2006, 358-428.
- Pena 2000: Pena M.J., ‘Les cultes d’Emporion’. In Hermay and Tréziny 2000a, 59–68.
- Plana 1994: Plana Mallart, R., *La ‘chora’ d’Emporion: paysage et structures agraires dans le nord-est catalan à la période pré-romaine*, Paris/Besançon. 1994, 137–89.
- Price 1924: Price E. R., Pottery of Naucratis, *JHS* 44, 180-222.
- Robinson 1906: Robinson, D. M. 1906, “Ancient Sinope: First Part”, *AJP*, 27 / 2, p. 125-153.
- Roebuck 1959: Roebuck, C., *Ionian Trade and Colonization*, New York, 1959.
- Rouillard 1982: Rouillard, P., ‘Les colonies grecques du Sud-Est de la Péninsule Ibérique. Etat de la question’. *PP* 37, 417–31.
- Rose-Körpe 2007: Rose B.- Körpe R., “Granicus River Valley Survey Project, 2004–2005”, *Studia Troica*, 2007.
- Ruiz 1992: Ruiz de Arbulo, J., ‘Emporion. Ciudad y territorio (s. VI–I a. C.). Algunas reflexiones preliminares’. *Revista d’Arqueologia de Ponent* 2, 1992, 59–74.
- Shefton 1994: Shefton, B.B., ‘Massalia and Colonization in the North-Western Mediterranean’. In Tsetschladze, G.R. and De Angelis, F. (eds), *The Archaeology of Greek Colonisation. Essays Dedicated to Sir John Boardman* (Oxford), 194, 61–86.

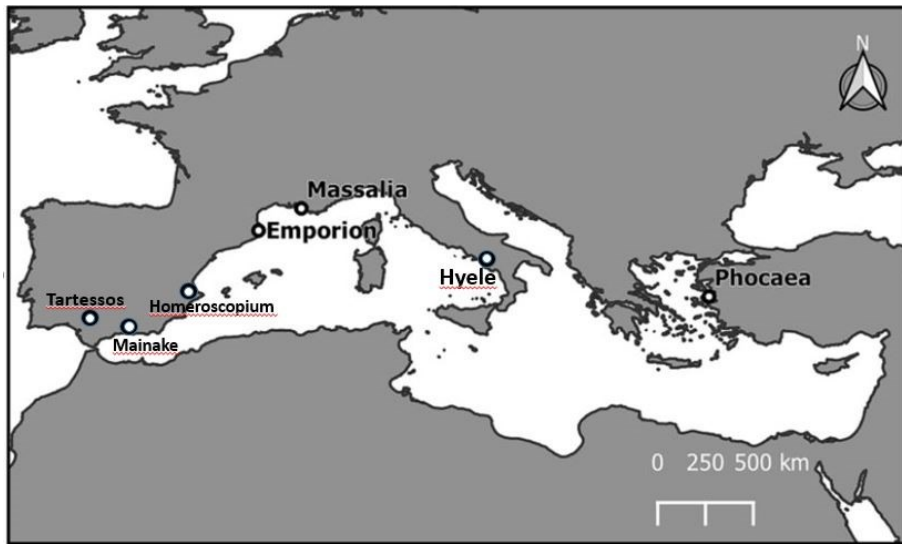
Sourisseau 1990: Sourisseau, J.-C., *Les amphores du Jardin d'Hiver à Arles (Bouches-du-Rhône). Étude dynamique de ces conteneurs commerciaux*, Diss., Université de Provence, Aix-en-Provence, 1990.

Tsetskhladze 1998: Tsetskhladze G.R., 'Greek Colonisation of the Black Sea Area: Stages, Models, and Native Population'. In Tsetskhladze, G.R. (ed.), *The Greek Colonisation of the Black Sea Area: Historical Interpretation of Archaeology (Historia Einzelschriften 121)* (Stuttgart), 9–68.

Walter-Karydi 1970: Walter-Karydi E., Aolische Kunst, *Antike Kunst Siebtes Beiheft*, 3-18.

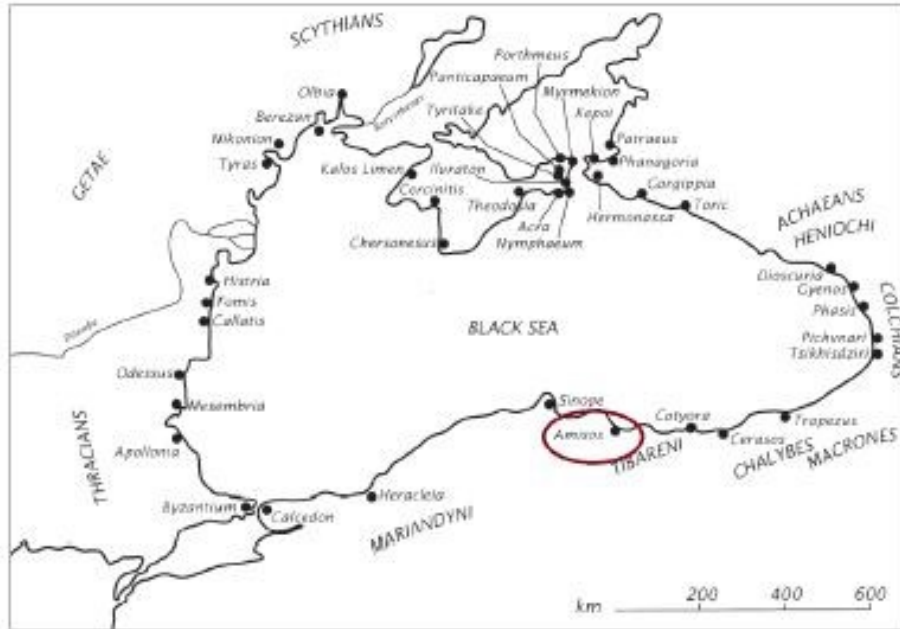
Resim 1: Phokaia Antik kentinin günümüz konumu (Google Map)

Resim 2: Erken dönem Phokaia yerleşimleri

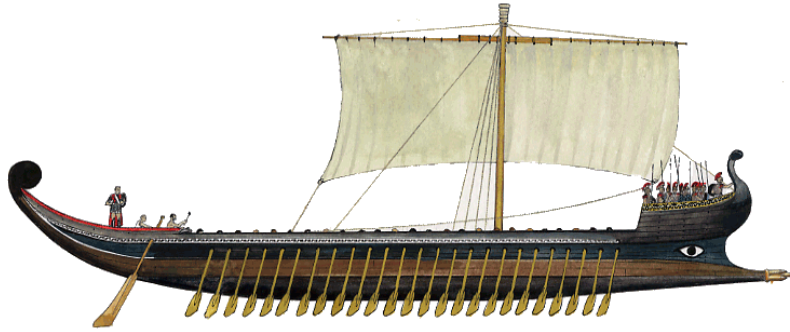
Resim 3: Lampsakos Antik Kentinin günümüzdeki yeri (Ertoy 2018).

Resim 4: Amisos (Morel 2006)

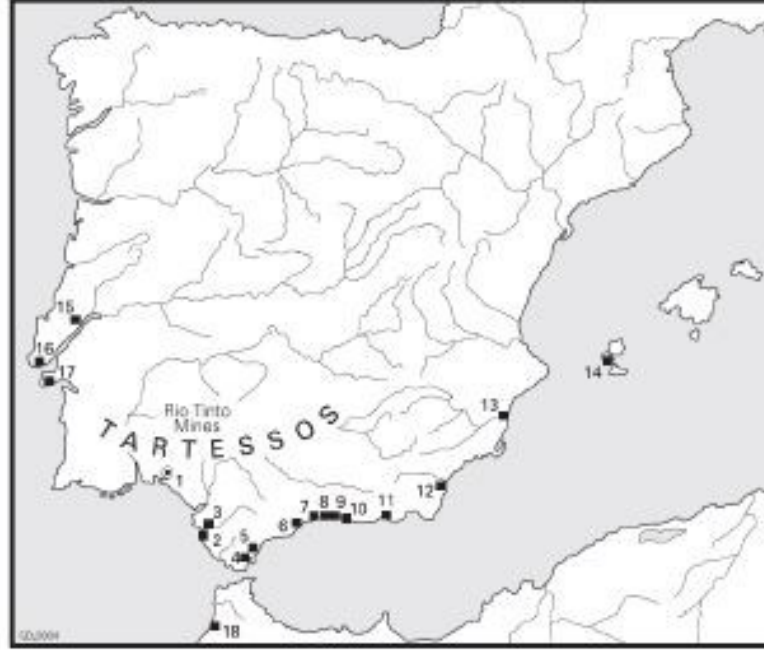
Resim 5: Naukratis`in kurulmasında rol oynayan 12 Yunan Kenti (A.Villing,2014).

Resim 6: Pentakonter (<https://www.navalencyclopedia.com/> antique-ships).

Resim 7: Phokaia`nın Batı Akdeniz`de izlediği rota (<https://www.izgazete.net/kultur-sanat/foca-nin-gururu-antik-kyble-gemisi-h18856.html>)

Resim 8: Tartessos (Morel 2006)

Resim 9: Massalia ve Emporion (H. Trezniny 2006, 33)